

۶ رویکرد برای تحول فرهنگی و اجتماعی مناطق آزاد

■ دکتر مهدی حسینزاده یزدی

معاونت فرهنگی، اجتماعی و گردشگری دبیرخانه
شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی

راه‌اندازی مناطق آزاد همچون هر تصمیم دیگری در عرصه سیاست و اجتماع و اقتصاد و... فلسفه و اهدافی دارد و بر اساس اسناد بین‌المللی، این مناطق ۶ فلسفه و هدف اساسی و محوری دارد که عبارت‌اند از: ۱. ایجاد اشتغال ۲. جذب سرمایه‌های خارجی ۳. انتقال تکنولوژی ۴. درآمد ارزی ۵. توسعه منطقه‌ای ۶. توسعه صادرات. در ایران، مناطق آزاد به‌شکلی تعیین شده‌اند که تقریباً یک‌ونیم میلیون نفر جمعیت را در خود جای داده‌اند، اما نکته عجیب و بسیار تأسفبرانگیز در اینجا، بی‌توجهی به زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی است و به دلیل همین سهل‌انگاری، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی بسیاری در این مناطق شکل گرفته است. افزون بر این، متأسفانه سازمان مناطق آزاد در سالیان متمادی، وظیفه خود را کاملاً اقتصادی تعریف می‌کرده است. نکته جالب اینکه مسئولان کشور به موضوع مهم خالی از جمعیت بودن این مناطق دقت نکرده و با آنکه الگوی مناطق آزاد وارداتی بوده، از روال آن در دنیا پیروی نکرده‌اند، اما در اجرائی کردن مسئولیت‌های اجتماعی و فرهنگی راه برخی کشورها را در پیش گرفته‌اند، غافل از اینکه دیگر کشورها به دلیل نداشتن جمعیت انسانی برنامه‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی و فرهنگی در منطقه برای خود تعریف نکرده‌اند.

با همه این اوصاف، پس از گذشت حدود دو دهه از تأسیس دبیرخانه شورایی مناطق آزاد، سرانجام اوایل دهه نود، معاونت فرهنگی، اجتماعی و گردشگری دبیرخانه شورایی عالی سازمان مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی شکل گرفت، اما متأسفانه این معاونت چندان نبایید و نپایید و در سال‌های آخر دولت قبل، این معاونت به «اداره کل» در دبیرخانه تنزل یافت. طبیعی است خارج کردن حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی از اولویت‌های دبیرخانه که سیاستگذار و به‌نوعی مغز متفکر این سازمان به حساب می‌آید، مناطق آزاد را دچار پیامدهای ناگواری می‌کند و مردم همواره بحق از مسئولان سازمان مناطق آزاد مطالبه می‌کنند که تدبیری برای این

اقدامات بزرگی نیز در این مناطق انجام شده است. یکی از این کارها راه‌اندازی بورس بین‌الملل به‌عنوان پنجمین بورس کشور است که طی هفته‌های گذشته مجوز آن از سوی شورایی عالی بورس اوراق بهادار صادر شد. آغاز به کار این بورس می‌تواند تأثیر بسیار زیادی در زمینه تأمین مالی بنگاه‌های فعال در این مناطق و همچنین در جهت عمق بخشی به بازار سرمایه کشور داشته باشد.

تأسیس بانک آفشور در مناطق آزاد در چه مرحله‌ای قرار دارد؟

تأسیس بانک آفشور یا فراساحلی، گام دیگری است که در حوزه مناطق آزاد برداشته خواهد شد. طبق قانون، بانک مرکزی مکلف شده است تا بسترهای راه‌اندازی این نوع از بانک را در مناطق آزاد فراهم کند. طبق برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته و همچنین تمهیداتی که تاکنون انجام شده است، نخستین بانک آفشور کشور با همکاری سه یا چهار نهاد و مؤسسه و به‌صورت اشتراکی راه‌اندازی خواهد شد. هم‌اکنون ساختار سرمایه‌گذاری و ترکیب سهامداران آن مشخص شده است. مؤسسين این بانک ترکیبی از داخل و کشورهای خارجی هستند. برنامه کسب و کار این بانک نهایی و اعضای هیأت مؤسس آن نیز مشخص شده‌اند. از سوی دیگر منطقه آزاد کیش با تأسیس این بانک موافقت کرده است. سرمایه تعیین شده برای این بانک نیز ۵۰ میلیون دلار است و تمام مستندات مورد نیاز به بانک مرکزی طی هفته‌های آتی ارسال خواهد شد.

برای راه‌اندازی بیمه‌های آفشور هم برنامه‌ای دارید؟

برای راه‌اندازی بیمه آفشور اقدامات اولیه صورت گرفته است. در این خصوص مطالعات اولیه صورت گرفته است و تهیه برنامه کسب و کار آن نیز آغاز شده و برای نهایی کردن آن نیاز به هماهنگی و مذاکره با بیمه مرکزی است.

در زمینه استفاده از ظرفیت مناطق آزاد برای توسعه تجارت و ترانزیت چه برنامه‌ای دارید؟

اقدام دیگری که در خصوص بین‌المللی کردن مناطق آزاد کشور در حال انجام است، ایجاد مناطق آزاد مشترک فرامرزی متناظر با کشورهای همسایه است. با توجه به اینکه بسیاری از مناطق آزاد ایران در نقاط مرزی فعال هستند، می‌توان از مزیت‌های این مناطق در جهت ارتقای امنیت و توسعه ترانزیت و تجارت بهره برد. بر همین اساس با همکاری معاونت حقوقی رئیس‌جمهور و معاونت اقتصادی وزارت خارجه این موضوع در حال پیگیری است. در همین خصوص یک پیش‌نویس متن تفاهم‌نامه برای ارسال به کشورهای همسایه تدوین شده که مورد موافقت و تأیید معاونت حقوقی رئیس‌جمهور نیز قرار گرفت. این متن برای کشورهای روسیه، ارمنستان، عمان و قطر ارسال شده است. تأسیس این مناطق کمک زیادی به تحقق اهداف پیش‌بینی شده کل مناطق آزاد می‌کند و ابزار خوبی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی محسوب می‌شود.

ماکو و اروند نیز تأسیس شدند. در مجموع هم‌اکنون هشت منطقه آزاد فعال در کشور وجود دارد و هفت منطقه جدید نیز برای راه‌اندازی به تصویب رسیده است.

در خصوص کارکرد این مناطق نیاز به بررسی دقیق وجود دارد. این در حالی است که در اسناد بالادستی هیچ جایگاهی برای مناطق آزاد دیده نشده است و در واقع این مناطق در سپهر اقتصادی کشور جایگاه خاصی ندارد و تنها مناطق آزاد براساس قانون مناطق آزاد اداره می‌شوند و بنابراین از نظر کمی مقیاسی برای بررسی و ارزیابی عملکرد این مناطق وجود ندارد. برای مثال، در برنامه چهارم توسعه علاوه بر احکامی که برای بخش‌های اقتصادی مختلف ابلاغ شده بود، برای نخستین بار در جداول ضمیمه قانون نیز اهداف کمی با اعداد و ارقام مشخص برای هر بخش یقین شده بود و براساس همین اهداف کمی امکان بررسی عملکرد این بخش‌ها وجود داشت. اما در خصوص مناطق آزاد هیچ هدف کمی اعلام نشده است و بر همین اساس تمام انتقاداتی که به عملکرد این مناطق مطرح می‌شود، کلی است که راهگشا نخواهد بود.

بدون این اهداف کمی، عملکرد مناطق آزاد را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

این در شرایطی است که بررسی عملکرد مناطق آزاد در قیاس با سرزمین اصلی وضعیت قابل قبولی را در حوزه سرمایه‌گذاری، تولید و تجارت نشان می‌دهد. هم‌اکنون بیش از ۴ هزار واحد تولیدی و خدماتی در مناطق آزاد فعال است و آمار از مهرماه سال گذشته تا خرداد ماه امسال حاکی از رشد ۵۸ درصدی سرمایه‌گذاری در ۹ ماهه اخیر در این مناطق است. در خصوص اشتغال نیز هم‌اکنون بیش از ۵۰۰ هزار نفر در این مناطق مشغول به کار هستند. از سوی دیگر، تراز تجاری مناطق آزاد پس از سال‌ها مثبت شده است و بدین ترتیب صادرات از مبدأ مناطق نسبت به واردات بیشتر شده است. در خصوص واردات نیز باید به این نکته توجه کرد که عمده کالاهای وارداتی به مناطق آزاد شامل مواد اولیه و تجهیزات مورد نیاز واحدهای تولیدی مستقر در این مناطق است. تنها بخشی از واردات به کالای همراه مسافر مربوط می‌شود که مجوز سالانه برای واردات براساس این رویه در حدود ۴۰۰ میلیون دلار است که در مقایسه با کل واردات رقم بزرگی نیست. ضمن اینکه مجوزهای قانونی واردات کالای همراه مسافر از سوی دولت صادر شده است. بنابراین باید کالاهای وارداتی را به تفکیک مورد بررسی قرار داد تا مشخص شود که سهم واقعی مناطق آزاد از واردات چه میزان است. بر همین اساس اگر وضعیت مناطق آزاد را نسبت به سرزمین اصلی و دوره‌های زمانی گذشته بررسی کنیم نشان دهنده بهبود شرایط است، ولی به طور قطع در مقایسه با آرمان‌ها فاصله زیادی وجود دارد.

در یک سال اخیر و در دولت سیزدهم چه اقداماتی در مناطق آزاد انجام شده است؟

در کنار عملکرد مناطق آزاد در یک سال اخیر،

ویژه‌نامه
مناطق آزاد

ایران

مهر ۱۴۰۱